

Amasya Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
3(1), 175-199, 2014

<http://dergi.amasya.edu.tr>

Zorbacı Davranışların Aile Sorunları Bağlamında Psiko-Sosyal Nedenlerinin İncelenmesi**

Mücella Şimşek¹ ve Mehmet Palancı^{2,*}

¹MEB Anne Şefkati Özel Eğitim Kurumu, Türkiye

²Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Alındı: 09.04.2014 - Düzeltildi: 27.05.2014 - Kabul Edildi: 31.05.2014

Özet

Bu araştırmanın amacı 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde görülen zorbacı davranışların araştırma değişkenliği olarak ele alınan aile sorunları; ailedeki otoriter baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamındaki düzensizlik, ekonomik sorunlar, ilişkilerde sınırsızlık, istismar-sağlık ve sosyal sorunlar bağlamında incelenmesidir. Araştırma iki farklı çalışma grubunda oluşmaktadır. Araştırma Grubu I Trabzon il merkezinde bulunan 4 ortaokuldan 650 öğrenci arasından zorbalık düzeyine göre seçilen 240 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma Grubu II, Grup I örnekleminin alındığı 4 ortaokuldan zorbalık düzeyinin ortalama değişimini görmek üzere üç yıl sonra seçilen 117 öğrenciden oluşmaktadır. Grup I ve Grup II için toplam örneklem sayısı 357 7. ve 8. sınıf öğrencisidir. Araştırmanın veri toplama araçları araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kimdir O?” sınıflama aracı, Bilgi Toplama Formu ve “Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği” (Tuğrul, 1996) kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizi SPSS Windows 15.0 programıyla gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı istatistik yanında, Tek Yönlü Varyans Analizi, t testi ve korelasyon analiz teknikleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde gözlenen zorbacı davranışların aile sorunlarıyla istatistiksel olarak anlamlı bir

*Sorumlu Yazar: Tel: 462 2482305, Faks: 462 2487344, E-posta: mpalanci@ktu.edu.tr

** Bu çalışma, verilerinin bir kısmı KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen aynı isimli Yüksek Lisans Tezinden alınarak hazırlanmıştır.

ISSN: 2146-7811, ©2014

ilişki olduğu bulunmuştur. Sonuçlar eğitim ortamı, okul iklimi, psikolojik yardım ve akran istismarı ve alınabilecek aile temelli psiko-sosyal önlemler kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zorbacı davranış, Akran İstismarı, Şiddet, Aile Sorunları

Giriş

Okullarda çocuklar arasında sosyal etkileşimin karanlık ve çoğu kez gizli kalan yanı zorbalıktır. Zorbalık, uzun yıllar sosyal bilim alanındaki profesyonellerce yeterince önemsenmemiş veya görmezden gelinmiştir. Zorbalık aşırı bulunmayan çoğu durum için özellikle çocuk ya da ergen davranışlarının zamanla olgunlaşması gereken doğal yansımaları olarak algılanmıştır. Oysa zorbalık hem zorba hem de kurbanın sosyal fonksiyonlarda uyumsuzluk sürecini yaşadığı, kolaylıkla krize dönüşebilecek bir problemdir (Dölek, 2000). Okullarda zorbalık kavramının ortaya atılarak tartışılmasını başlatan Olweus'a (2005) göre zorbalık birden çok öğrencinin gücü niyetli ve kötüye kullanarak birisini olumsuz davranışlara maruz bırakmaktır. Zorbalık saldırganlıktan farklı olacak şekilde eşitsizlik algısından hareketle gücün niyetli kötüye kullanımı ile ilgilidir. Burada davranış daha çok fiziksel ve psikolojik güç algısının Zorbacı davranışlar, güçsüz öğrencilere fiziksel veya psikolojik yönden (provokasyon olmadan) kasıtlı yapılan rahatsız edici davranışlar (Seals, 2002; Willoughby, 2002) olarak tanımlanmaktadır. Smith ve Brain (2000), bu tanımlamaya zorbacı davranışların güç dengesizliğine bağlı gelişen içsel bir tetikleme ile sürekli tekrarlanma özelliğini gösteren saldırgan davranışlar olduğunu eklemesini getirmektedir. Pişkin'e (2003) göre, bir söz ya da eylemin zorbalık olarak adlandırılması için; taraflar arasında eşit olmayan güç dengesinin olması, süreklilik taşıması, kasıtlı yapıyor olması, mağdurun bu söz ve eylemlerden rahatsız olması ve kendini koruyamayacak durumda olması gerekmektedir. Besag'a (1989) göre zorbalık eylemden çok tutumdur ve zarar görebilecek çocuk üzerindeki etkileri ölçüldüğünde zorbalık olarak belirlenir. Zorbacı davranışlar birincil olarak aile içinde modellenip ortaya çıkan ve okul sosyolojisi gereği kolaylıkla bu ortamlarda bulgu veren davranışlar sistemleşmiş davranışlar (Title, 1999) olarak da açıklanmaktadır. Zorbalığın yol açabileceği sonuçlar Rosental

(2002), zorbacı davranışlara maruz kalmanın öğrencilerde suçluluk, depresyon, akademik başarısızlık ve kendine güven eksikliğine oluşturabileceği belirtmektedir. Okullar zorbalığın çocuklar için tür ve miktar olarak en çok maruz kaldıkları sosyal ortamdır. Zorbacı davranışların 6. sınıf seviyesinden çok 7.ve 8. sınıf seviyelerinde daha yaygın olduğunu belirtmektedir (Jaeger, 2002).

Zorbacı davranışlar fiziksel müdahale dışında çeşitli şekillerde yapılabilir; inciterek, alay ederek, tehdit tavırlarıyla veya lakap takarak kasıtlı olarak dışlama, dedikodu yayma gibi. Alay etme, tehdit edilmek, dışlanmak en fazla maruz kalınan zorbacı davranışlardır (Willoughby, 2002). Pişkin (2003), yaptığı araştırmada, öğrencilerin %34'ünün fiziksel zorbalığa, %29'unun sözel zorbalığa, %21'inin duygusal zorbalığa (izolasyon), %11'inin ise eşyalarına zarar verilmek suretiyle zorbalığa maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Esplage, (2002) ortaokulu düzeyinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin %80'ninin kışkırtma, isim takma, tehdit etme, fiziksel saldırganlık ve diğerlerinin önünde alay ederek küçük düşürme davranışları başlığı altında zorbalığa bir şekilde maruz kaldığını göstermektedir

İki öğrenci eşit güç algısı, baskınlık ve tartışma düzleminde olduklarında zorbacı davranış açığa çıkmayabilir. Akran gruplarının normları ve cesaretlendirmesi de zorbalığı desteklemektedir. Bazı durumlarda çocuk akran gruplarında yer edinebilmek ve onay görmek için zorbalık yapmaktadır (Selçuk ve Güner, 2000). Akran grupları çeteler biçiminde kendini gösterebilir. Zorbaca davranış gösterenlerin edilgin kurban ve provokatör kurban olmak üzere seçtikleri iki tür kurbanı vardır. Kurban olmak daha çok zorba için güç eşitsizliği ve boyun eğmeyi uyaran olarak sunmakla ilgilidir. Kurbanların aşırı koruyucu anne- baba tutumu sergileyen ailelere sahip olması çocuklarda zorbalarla başa çıkmak için gerekli olan becerilerin gelişmesini engellendiği yönündeki bilgileri (Willoughby, 2002) pekiştirmektedir. Zorbalıkla ilgili oranlar farklı araştırmalar için içerik ve örnekleme kesitine göre değişkenlik göstermekle birlikte problemin yaygınlığı ve tanımındaki öğelerin temsilinin çoğunlukla yakalanabildiği yönündedir.

Aileye ve sosyal ait olma duygusu ergenlik dönemindeki gençlerin gelişimlerini, özelliklerini, toplumdaki üyeliklerinin

etkilemektedir. Ait olma duygusuna sahip olamayan çocukların zorbacı davranışları benimsediği ve/veya zorbalığa maruz kaldığını bulmuştur. Yapılan başka bir araştırmada ise, çocukların zorbalığı nasıl algıladığı, kurbanı nasıl gördüğü, bu olayların nasıl ortaya çıktığı bulunmuştur. Aileden alınan temel güven duygusunun zorbalık tutum ve davranışlarını azalmaktadır. Ama bazı öğrenciler kendilerini arkadaşları arasında şartlar ne olursa olsun asla güvenli hissetmeyip zorbalığı okul hayatları boyunca sürdürebilirler (McGannon-Kollman, 2002). Zorba-kurban döngüsünü sosyal öğrenme teorisiyle davranış kalıplarının aile içi öğrenmeyle önemli düzeyde açıklanabileceği belirtilebilir (Perry, Kusel ve Perry, 1988). Schwartz ve Proctor (2000), aile etkileri ve yaşanan çevrenin sosyal normlarına bakarak sosyal öğrenme yaklaşımı içinde çocuk şiddeti öğrenebileceği, gözlem yoluyla modelleyeceği ve güçlü zorbalık modellerini gören çocukların saldırganlığın ikincil kazançlara dönüştürebileceklerini belirtmektedirler. Davranış biçimleri ev ortamında başlar. Aile çocuğuna iyi iletişimi, sosyal becerileri öğretmelidir. Ailesine sıkı sıkıya bağlanan, sıcaklık hisseden onlar tarafından önemsendiğini düşünen çocuklar okulda ya da başka bir yerde zorbacı davranışlara çok az başvururlar. Aileler evde çocuklarına sevgi göstermeli, onlara aile üyeleri ve emsalleriyle sağlıklı iletişim kurmasını öğretmelidir (Ross, 1996). Egan (2002) çocuklarının mutsuzlukları ve sağlık problemleriyle ilgilenmeyen, zorbacı davranışlar gösteren ailelerin çocuklarını benzer olumsuz davranışlar geliştirmelerinin yüksek bir olasılık taşıdığını belirtmektedir (Cros ve diğ., 2012).

Zorbalar tarafından mağdur edilmenin engellenmesi, okulda tüm öğrenciler için daha güvenli bir psiko-sosyal ortamı hazırlamakla mümkün olabilir. Ekolojik sistem modeli içinde (Hong ve Espelage, 2012) mikro sistem olarak tanımlanan basamakta aile ile ilişkilendirilen zorbacı tutumların bu düzlemde okul sistemi ve akran ilişkileri ile bütünsellik içinde ele alınabileceği belirtilmiştir. Bir hiyerarşi ile bu temel basamaktan kültürel normlar ve değerler sistemine kadar uzanan aşamalı etkin bir model tanımı getirilmiş ve zorbacı davranışların bireyler, aileler, sosyal çevre ve normlar tarafından belirlenme süreci kavramsal bir çerçeve içinde tanımlanmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak (Meyer-Adams, 2002) zorbacı

davranışlarla okulun psiko-sosyal ortamı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Okulun psiko-sosyal ortamı ne kadar olumsuz ise öğrencinin de zorbalıklara maruz kalmamak için o kadar uğraşacağını, ayrıca öğrenciler zorbacı davranışlara iştirak etmişlerse, öğrencilerin okulun psiko-sosyal ortama bakış açılarının olumsuz olduğunu belirtmiştir.

Bu kapsamda okullarda yaygın olarak gözlenen zorbalık davranışlarının önemli nedenleri arasında görülebilen aile tutumları ile ilişkisinin araştırılması önemli görülmektedir. Ele alınan araştırma değişkenlerinin zorbacı çocuklar tarafından direk modellenebilecek aile davranışlarını içermesi incelemeye elverişli sonuçlar sağlayabilecektir. Özellikle ortaokulun son dönemlerinde ergenlik dönemi başlangıcı ve bağımsız bireysel teşebbüs kapasitesinin gelişmesine bağlı kalarak zorbalık davranışları farklı değişkenliklere daha fazla açık hale getireceği bilinmektedir. Bu kapsamda ortaokul öğrencilerinin Lise eğitimine başlamadan önce sistemli hale gelebilecek zorbalık davranışlarının bu evreden önce olası nedenlerinin aile kapsamında ele alınması önemsenmektedir. Bu bakış açısı önleyici müdahaleler için içerik sağlayabileceği gibi problemin temelden oluşum evrelerini inceleyerek aile ve öğrenciye müdahale içeriği ile ilgili bilgi de sağlayabilecektir.

Yöntem

Araştırmanın Grubu

Bu çalışmada betimsel yönteme dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Betimsel yöntem ilgilenilen ve araştırılmak istenen problemin mevcut durumunun ortaya koymaya yöneliktir. Olay ya da olgu kendi koşulları içinde olduğu gibi açıklanmaya çalışılır. Betimsel çalışmaların olgu ve olayları açıklama, belirleme ve Trabzon İl Merkezinde 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrenciler arasından sınıf rehber öğretmenlerinin gözlemlerine göre zorbalık davranışları gösteren veya bu eğilimi taşıdıkları belirtilen 650 öğrenci araştırma grubuna dâhil edilmiştir. Ölçümler sonucunda zorbalık davranışlarını gösterdiği belirlenen 240 7. ve 8. sınıf öğrencisi Araştırma Grubu I'e alınmıştır. Araştırma Grubu II aynı okullardan zorbalık eğilimlerinin değişimini görmek üzere üç yıl sonra alınan 117 öğrenciden oluşmaktadır. Nihai hali ile çalışma

toplamda 357 öğrenci üzerinden yürütülmüştür. Öğrencilerin 102'si kız, 255'i erkektir. 142 öğrenci 7. sınıf 215 öğrenci 8. sınıf düzeyindedir. Öğrencilerin buldukları sınıfın yaş düzeyinde olmasına dikkat edilmiştir. Öğrencilerin sınıf akranlarında 12 aydan daha fazla ya da az yaşa sahip olanları araştırma örneğine dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler üç araç yardımıyla toplanmıştır.

1. Kimdir o? ölçeği: Bu ölçek, sınıf içerisindeki zorbacı öğrencilerin, yine sınıf içerisindeki öğrenciler tarafından belirlenebilmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçek hakkında alan uzmanı ve ilgili konuda ölçümleme araştırmalar yapan 4 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Ölçek sekiz maddeden oluşmaktadır ve altı madde sınıf içerisinde görülen zorbacı davranışı kimin tarafından yapıldığını ortaya çıkarmayı amaçlayan tanımlamaları içermektedir. İki madde ise sınıf içerisinde hiç zorbacı davranış göstermeyen öğrencileri tanımlamak için hazırlanmıştır. Ölçek maddeleri oluşturulurken zorbacı davranışlarla ilgili araştırmalardan elde edilen zorbacı davranış çeşitleri ve okullarda gözlenen zorbacı davranış tutumları dikkate alınarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Kullanılan araç öğrenciler için bir sınıflama ve tanımlama aracı olarak işlem görmektedir. Sınıf içinde gözlenen zorbacı davranışların hangilerinin kimler tarafından temsil edildiği eşleştirme ile elde edilmektedir.

2. Kişisel bilgi formu: Bu formda öğrencilerin hakkında demografik özelliklere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu demografik özellikler okul, sınıf, cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, anne-baba meslek durumu gibi bilgileri içermektedir.

3. Gençlik dönemi aile sorunlarını değerlendirme ölçeği (GDASDÖ): Ölçek, Tuğrul (1996) tarafından geliştirilmiştir. Likert tipi bir ölçek üzerinde “ hiç etkilemiyor”, “biraz etkiliyor”, “orta derecede etkiliyor” ve “çok etkiliyor” seçeneklerinden birini işaretleyerek öğrencilerin aile sorunlarını tanımlamaları istenmektedir. Yapılan faktör analizi sonucunda 69 madde 8 faktör altında psikometrik olarak geçerli ve kullanım uygunluğuna sahip standartlarda bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin faktörleri, otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerdeki duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk,

sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamındaki düzensizlik, ekonomik sorunlar, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar, sağlık ve sosyal sorunlar olarak adlandırılmıştır. Ölçek geliştirilirken yapılan güvenirlik analizlerinde toplam puan için Cronbach Alfa değerleri. 93 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın İşlem Yolu

Bu çalışmada, belirlenen okullardaki 7. ve 8. sınıflardaki toplam 650 öğrenciye araştırmacı tarafından geliştirilen “kimdir o” anketi uygulanmıştır. Anket sonucunda sınıf içerisindeki zorbalı öğrenciler belirlenmiştir. Belirlenen zorbalı öğrencilerin sınıf içerisinde ne kadar zorbalı olduklarını belirlemek amacıyla da, her öğrencinin zorbalı puanı hesaplanmıştır. Bu puan öğrencinin sınıf içerisinde almış olduğu puanın, sınıf mevcuduyla çarpılıp, 100’ e bölünmesiyle bulunmuştur. Zorbalı puanı belirlenen toplam 225 öğrenci, düşük, orta ve yüksek olmak üzere gruplara ayrılmıştır. Bu ayrışmada oransal olarak zorbalı davranışlarının sergileme eğilimleri cevaplayıcılara göre çok az/nadiren, sık sık ve her zaman seçeneklerine karşılık gelecek değerlendirilerek yapılmasına dikkat edilmiştir. Zorbalı puanları belirlenen öğrencilere GDASDÖ bir hafta içerisinde uygulanmıştır. Zorbalı puanlarına göre düşük, orta, yüksek şekilde gruplandırılan öğrenciler her okulda beşer beşer sınıflara alınarak tek sıra halinde oturtulmuş ve Bilgi Formu ile GDASDÖ’nin uygulanmasına geçilmiştir. Öncelikle ölçek hakkında bilgi verilmiştir; fakat araştırmanın ne amaçla yapıldığı, kendilerinin neden seçildiğiyle ilgili açıklama yapılmamıştır. Ölçeğin uygulanması esnasında öğrencilerin takıldıkları her bir soru özel olarak açıklanmıştır. Aynı işlem yolu 4 okul için 3 yıl sonra tekrar ölçüm alınan Araştırma Grubu II içinde aynen tekrarlanarak benzer bir işlem yolu üretilmesi amaçlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada çocuklarda zorbalı davranışların ortaya çıkmasında ailesel sorunların belirlenmesi amacıyla GDASDÖ uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara tek yönlü varyans analizi, korelasyon, bağımsız t testi ve tanımlayıcı istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizleri SPSS 15.0 paket

programında yapılmıştır. En düşük anlamlılık düzeyi olarak $p<.05$ düzeyi belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde zorbacı puanlar ile GDASDÖ ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu amaçla korelasyon analizi yapılmış sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Zorbacı puanlarla alt ölçekler arasındaki korelasyon ilişkisi

	(1)	(2)	(3).	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
(1)Zorbacı puan	1								
(2)Ekonomik sorunlar	.38*	1							
(3)Otoriter-baskıcı tutum	.55*	.46*	1						
(4)İlişkilerde duyarsızlık-tutarsızlık	.55*	.50*	.78*	1					
(5)Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk	.61*	.37*	.79*	.66*	1				
(6)Sağlık ve sosyal sorunlar	.20*	.29*	.36*	.46*	.30*	1			
(7)İlişkilerde sınırsızlık ve istismar	.17*	.23*	.35*	.38*	.25*	.54*	1		
(8)Ev ortamındaki düzensizlik	.52*	.40*	.66*	.70*	.63*	.51*	.47*	1	
(9)Sosyal etkinliklerde kısıtlılık	.21*	.48*	.55*	.55*	.37*	.48*	.34*	.44*	1

* $p<.05$, ** $p<.001$

Tablo 1’de görüldüğü gibi zorbacı puanlar ile GDASDÖ alt boyutları arasında, en düşüğü ilişkilerde sınırsızlık ve istismar ($r=.17$), en yükseği anne-baba ilişkilerindeki uyumsuzluk (.61) olan pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Korelasyon puanları incelendiğinde aile ve ev ortamı ile zorbacı davranışlar arasında çoğunlukla orta düzey ve üstünde önemli ilişkisellikler gözlenmektedir.

Çocukların verdikleri yanıtlar doğrultusunda düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 gruba ayrılan zorbacı puanlar ile alt ölçeklerden etkilenme düzeyleri ele alınacaktır. Gruplara ait

zorbacı puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Gruplara ait zorbacı puan ortalamaları

Zorbacı Puanı	N			Ort.	ss
	Kız	Erkek	Toplam		
Düşük	13	57	70	14.51	5.1
Orta	9	61	70	30.11	6.4
Yüksek	30	40	70	40.11	4.9
Toplam	52	158	210	28.42	12.1

Zorbacı puanlarına göre 3 gruba ayrılan çocukların verdikleri yanıtlar doğrultusunda alt ölçeklerden etkilenme düzeyleri incelenmiş sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Zorbacı puan gruplarının GDASDÖ alt boyutlarından etkilenme düzeyleri

	Değişken	Faktör	N	\bar{X}	ss	F
Ailedeki İlişkilerde Duyarsızlık ve Tutarsızlıktan Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	61	18.40	7.4	39.36***
		Orta	83	24.69	9.9	
		Yüksek	66	32.66	10.7	
Anne-Baba İlişkilerinde Uyumsuzluktan Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	61	19.10	10.4	39.65***
		Orta	83	26.14	11.1	
		Yüksek	66	33.02	9.7	
Anne-Baba İlişkilerinde Uyumsuzluktan Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	60	19.71	9.5	52.49***
		Orta	70	27.73	11.3	
		Yüksek	74	36.85	8.6	
Sosyal Etkinliklerde Kısıtlılıktan Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	60	25.48	11.1	3.31***
		Orta	70	28.82	13.6	
		Yüksek	74	30.51	11.3	
Ev Ortamındaki Düzensizlikten Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	60	20.34	10.3	41.75***
		Orta	70	29.58	12	
		Yüksek	74	35.87	8.1	

Ekonomik Sorunlardan Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	77	22.49	11	
		Orta	76	30.82	12.2	17.66***
		Yüksek	57	33.23	9.9	
İlişkilerde Sınırsızlık ve İstismardan Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	66	26.24	12.1	
		Orta	82	28.31	12.5	2.40
		Yüksek	62	30.89	11.1	
Sağlık ve Sosyal Sorunlardan Etkilenme	Zorbacı Puan	Düşük	61	24.47	13	
		Orta	83	29.06	12.7	5.42***
		Yüksek	66	31.27	9.2	

*** p<.001

GSDASDÖ'nün alt boyutlarından anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluktan etkilenme bakımından zorbacı puanlar açısından anlamlı fark bulunmuştur ($F=52.487$, $p<.05$). Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluktan etkilenme boyutu açısından yüksek düzeyde zorbacı puana sahip olanların ortalamaları ($\bar{X}=36.85$); orta ($\bar{X}=27.73$) ve düşük ($\bar{X}=19.71$) düzeyde olanlardan daha yüksek olup farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. GSDASDÖ'nün bir diğer alt boyutu sosyal etkinliklerde kısıtlılıktan etkilenme bakımından zorbacı puanlar açısından anlamlı fark bulunmuştur ($F=3.308$, $p<.05$). Sosyal etkinliklerde kısıtlılıktan etkilenme boyutu açısından yüksek düzeyde zorbacı puana sahip olanların ortalamaları ($\bar{X}=30.51$); orta ($\bar{X}=28.82$) ve düşük ($\bar{X}=25.48$) düzeyde olanlardan daha yüksek olup farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Ev ortamındaki düzensizlikten etkilenme bakımından zorbacı puanlar açısından anlamlı fark bulunmuştur ($F=41.753$, $p<.05$). Ev ortamındaki düzensizlikten etkilenme boyutu açısından yüksek düzeyde zorbacı puana sahip olanların ortalamaları ($\bar{X}=35.87$); orta ($\bar{X}=29.58$) ve düşük ($\bar{X}=20.34$) düzeyde olanlardan daha yüksek olup farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Ekonomik sorunlardan etkilenme bakımından zorbacı puanlar açısından anlamlı fark bulunmuştur ($F=17.66$, $p<.05$). Ekonomik sorunlardan etkilenme boyutu açısından yüksek düzeyde zorbacı puana sahip olanların ortalamaları ($\bar{X}=33.23$); orta ($\bar{X}=30.82$) ve düşük ($\bar{X}=22.49$)

düzeyde olanlardan daha yüksek olup farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Sağlık ve sosyal sorunlardan etkilenme bakımından zorbacı puanlar açısından anlamlı fark bulunmuştur ($F=5.423$, $p<.05$). Sağlık ve sosyal sorunlardan etkilenme boyutu açısından yüksek düzeyde zorbacı puana sahip olanların ortalamaları ($\bar{X}=31.27$); orta ($\bar{X}=29.06$) ve düşük ($\bar{X}=24.47$) düzeyde olanlardan daha yüksek olup farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. İlişkilerde sınırsızlık ve istismardan etkilenme ($F=2.4$, $p>.05$) alt boyutundan alınan puanlardan zorbacı puanlar arasında fark bulunmamıştır.

Alt ölçek ortalamaları bakımından 7 ve 8. sınıflar arasında fark olup olmadığının belirlenmesi amacıyla bağımsız t testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. 7. ve 8. sınıflara göre alt ölçekler arasındaki fark

Aile sorunları	Sınıf	N	\bar{X}	ss	t	p
Ekonomik sorunlar	7	97	1.35	.91	-2.67	.01
	8	113	1.70	.96		
Otoriter baskıcı tutum	7	97	1.75	.89	-3.17	.001
	8	113	2.15	.92		
İlişkilerde duyarsızlık tutarsızlık	7	97	1.68	.84	-2.39	.02
	8	113	1.95	.78		
Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk	7	97	1.64	1.01	-3.88	.001
	8	113	2.20	1.07		
Sağlık ve sosyal sorun	7	97	1.29	.81	-.346	.73
	8	113	1.33	.74		
İlişkilerde sınırsızlık ve istismar	7	97	1.09	.94	-1.106	.92
	8	113	1.10	.88		
Ev ortamındaki düzensizlik	7	97	1.40	.99	-2.22	.03
	8	113	1.71	1.03		
Sosyal etkinliklerde kısıtlılık	7	97	1.57	.75	-.66	.51
	8	113	1.64	.77		

Alt ölçeklerden Ekonomik sorunlar alt ölçeğinden etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t = -2.671$, $p<.01$). Bu fark 8. sınıfların ortalamasının ($\bar{X}=1.70$) 7. sınıf ortalamasından ($\bar{X}=1.35$) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Alt ölçeklerden otoriter ve baskıcı tutumdan etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın

istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=-3.18$, $p<.001$). Bu fark 8. sınıfların ortalamasının ($\bar{X}=2.15$) 7. sınıf ortalamasından ($\bar{X}=1.75$) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. İlişkilerde duyarsızlık alt ölçeğinden etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=-2.39$, $p<.05$). Bu fark 8. sınıfların ortalamasının ($\bar{X}=1.95$) 7. sınıf ortalamasından ($\bar{X}=1.68$) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluktan etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir Bu fark 8. sınıfların ortalamasının ($\bar{X}=2.20$) ($t=-3.89$, $p<.001$). 7. sınıf ortalamasından ($\bar{X}=1.64$) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Alt ölçeklerden sağlık ve sosyal sorunlardan etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($t=-.346$, $p>.05$). Alt ölçeklerden ilişkilerde sınırsızlık ve istismardan etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($t=-.106$, $p>.01$). Alt ölçeklerden ev ortamındaki düzensizlikten etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=-2.23$, $p<.05$). Bu fark 8. sınıfların ortalamasının ($\bar{X}=1.71$) 7. sınıf ortalamasından ($\bar{X}=1.41$) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal etkinliklerde kısıtlılık alt ölçeğinden etkilenme düzeyi bakımından 7 ve 8. sınıflar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($t=-.66$, $p>.05$).

Tablo 5. Araştırma gruplarının alındığı dört okulda üç yıl arayla alınan zorbalık ölçümlerinin değişimi

Aile sorunları	Zaman	N	\bar{X}	ss	t	p
Ekonomik sorunlar	GrupI	240	1.35	.91	-2.67	.01**
	GrupII	117	1.58	.96		
Otoriter baskıcı tutum	GrupI	240	1.75	.89	-3.17	.001***
	GrupII	117	1.98	.92		
İlişkilerde duyarsızlık tutarsızlık	GrupI	240	1.68	.84	-2.39	.02*
	GrupII	117	1.76	.78		
Anne-baba uyumsuzluk	GrupI	240	1.64	1.01	-3.88	.001***
	GrupII	117	2.04	1.07		
Sağlık ve sosyal sorun	GrupI	240	1.29	.81	-3.46	.73

	GrupII	117	1.39	.74		
	GrupI	240	1.09	.94		
İlişkilerde sınırsızlık ve istismar	GrupII				-.106	.92
		117	1.23	.88		
	GrupI	240	1.40	.99		
Ev ortamındaki düzensizlik	GrupII				-2.22	.03*
		117	1.36	1.03		
	GrupI	240	1.57	.75		
Sosyal etkinliklerde kısıtlılık	GrupII				-.66	.51
		117	1.68	.77		

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001

Grup I verilerinin toplandığı çalışmadan 3 yıl sonra alınan veriler ile yapılan karşılaştırmada aile sorunları bağlamında ekonomik sorunların, otoriter baskıcı tutumun, ilişkilerde duyarsızlık, anne-baba uyumsuzluğunun ve ev ortamındaki düzensizlik bağlamında zorbalık davranışlarının Tablo 5'te verilen istatistiksel düzeyde anlamlı olacak arttığı ve devam ettiği bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuçlar

İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerindeki zorbacı davranışların aile sorunlarına göre incelenmesinden elde edilen bulgulara dayanılarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Ailelerin çocuklara karşı gösterdikleri otoriter ve baskıcı tutum, ailenin ilgisizliği, sorunlar duyarsız kalma, aile üyelerinin tutarsız davranışları, anne-baba ilişkilerindeki uyumsuzluk, ailede gözlenen sağlık problemleri, ailenin sosyal çevreyle kurduğu olumsuz ilişkiler, ev ortamındaki düzensizlik, çocuğun sosyal yaşantısının aile tarafından kısıtlanması ve ekonomik sorunların öğrencilerin zorbacı davranışlar sergilemeleri üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, baskıcı ve otoriter aile tutumları arttıkça öğrencilerin zorbacılık puanları da arttığı anlaşılmaktadır. Gruplar içerisinde yüksek zorbacı puana sahip ortaokul öğrencilerinin ailenin otoriter ve baskıcı tutumundan diğer gruplara göre daha çok etkilendiği görülmektedir.

Çocuklarda görülen zorbacı davranışların nedenleri ile ilgili olarak literatürde farklı düşünceler öne sürülmektedir. Bu konuda daha önce yapılan çalışmaların bir kısmında otoriter, reddedici, ailelerden gelen çocuklarda, zorbacı davranışların

daha çok gözlemlendiği belirtilmektedir (Batsche & Knoff, 1994). Ayrıca çocuğunu bağırarak ve döverek disipline eden aileler çocuklarına bu tarz davranışları öğrettikleri belirtilmektedir (Ross, 2002). Sıralanan araştırmalar mevcut araştırmamız ile benzerlik göstermekle birlikte diğer yandan, Sourander ve diğ., (2000) ailenin demografik özellikleri, eğitim seviyesinin ve aile yapısının zorbacı davranışlar üzerinde önemli düzeyde etkili olmadığını öne sürmektedir. Selçuk and Güner (2000) ile Ross (2002), aşırı koruyucu anne baba tutumlarının çocukta zorbalarla başa çıkmak için gerekli olan becerilerin gelişmesini engellediğini belirtmektedir. Olweus (1978), aileler tarafından aşırı korunan çocukların kurban olduklarını belirtmiştir. Mevcut araştırmada otoriter ve baskıcı ailelerde yetişen çocukların zorbacı davranış puanlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Zorbacı davranışların oluşmasında aile tutumlarının etkili olduğu yönündeki daha yaygın bulgu bu anlamda desteklenmektedir.

GSDASDÖ'de yer alan, ilişkilerdeki duyarsızlık ve tutarsızlıkla ilgili alt ölçeğe bakıldığında, çocukların ailenin bu tür tutumlarından rahatsız olduğu görülmüştür. Ortalamalara bakıldığında aile içindeki ilişkilerdeki duyarsızlık ve tutarsızlıktan etkilenme düzeyi arttıkça çocuklardaki zorbacı davranışlar da artmaktadır. Aile içi ilişkilerdeki duyarsızlık ve tutarsızlıktan, yüksek zorbacı puana sahip çocukların düşük ve orta zorbacı puana sahip çocuklardan daha çok etkilendiği görülmektedir. Ailenin çocuğa karşı tutumların zorbacı davranışlar üzerindeki etkilerini ortaya koyan araştırmalara Ross (2002) bakıldığında, evde ilgisizliğe maruz kalan çocuklarda zorbacı davranışların daha çok gözlemlendiği bulunmuştur. GSDASDÖ'de yer alan, anne baba ilişkilerindeki uyumsuzlukla ilgili alt ölçeğe bakıldığında aile içi tartışma ve kavgalara yönelik olduğu görülmektedir. Bu ölçekten elde edilen verilere göre anne baba ilişkilerindeki uyumsuzluğun çocuğun zorbacı davranışları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ortalamalara bakıldığında anne-baba ilişkilerindeki uyumsuzluktan etkilenme düzeyi en fazla yüksek zorbacı puana sahip çocuklardadır. Bir başka deyişle anne-baba ilişkilerindeki uyumsuzluktan etkilenme düzeyi arttıkça çocuklardaki zorbacı davranışlar da artmaktadır. Totan ve Yöndem'in araştırmaları (2007) mevcut araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Anne ve babaların

çocukları ile aralarındaki ilişki olumlu yönde arttıkça çocukların zorba ya da kurban olma olasılığı azalmaktadır. Maria (2012) bir meta-analiz çalışmasında zorbalığın şiddet eğilimi göstermekle ve bunun aile içi modelleme ve kontrol edilemeyen risk alma davranışlarının yeterince kişi ve aile tarafından kontrol edilememesinden ve bundan kaynaklanan problemlerden oluştuğunu bulmuşlardır.

Zorbacı çocuklarla yapılan araştırmalarda, aile içi yaşanan olayların da etkili olduğu görülmüştür. Çok sık kavga eden aileler, ebeveynleri tarafından gösterilen hırçın davranışların çocuklar için model olması veya ebeveynlerin birbirine karşı fiziksel ve sözsözsel hırçınlığa başvurmaları, çocukta fiziksel ve sözsözsel hırçınlık olarak ortaya çıkaracağı, çocuğun babasının annesine uyguladığı şiddeti görmesinden dolayı zorbacı davranışların ortaya çıktığı yapılan araştırmalarda sunulmuştur (Jaffe, Wolfe, & Wilson, 1990). Batsche and Knoff (1994), yaptığı çalışmasında zorbacı çocukların en ufak bir şeyde kavga eden, zayıf problem çözme becerileri olan ailelerden geldiğini belirtmiştir.

Bu araştırmada anne baba arasındaki ilişkilerdeki uyumsuzluğun çocukta ki zorbacı davranışın ortaya çıkmasında etkili olduğunu göstermektedir ve bu bulgumuz yapılan araştırmaları destekler niteliktedir. GSDASDÖ’de yer alan, sosyal etkinliklerdeki kısıtlılıkla ilgili alt ölçeğe verilen yanıtlar incelendiğinde çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Aile içinde ilgisizliğe, şiddete, birçok olumsuz sözlere maruz kalan çocukların sosyal yaşantılarının da aile tarafından kısıtlanmış bir şekilde yaşıyor olmaları, zorbacı davranışlar üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir. Bu alt ölçeğe genel olarak bakıldığında, gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında orta ve yüksek zorbacı puana sahip çocuklarda sosyal etkinliklerde kısıtlılıktan etkilenme düzeyi daha yüksektir. Araştırmamız sosyal etkinliklerden kısıtlanan çocukların zorbacı davranışları göstermeye daha çok eğilimli olduğunu destekler niteliktedir. GSDASDÖ’de yer alan, ev ortamındaki düzensizlikle ilgili alt ölçek incelendiğinde, bu tür sorunun evde olduğunu kabul eden çocukların üzerinde rahatsızlığa neden olduğu görülmektedir. Bu nedenle evleri dağınık ve düzensiz olan çocukların bu düzensizliğin bir sonucu olarak davranışlarının üzerinde bir

etkisinin olduğu söylenebilir. Bulgulara bakıldığında, gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında ev ortamındaki düzensizlikten etkilenme düzeyi en fazla yüksek zorbacı puana sahip çocuklardadır. Bir başka deyişle ev ortamındaki düzensizlikten etkilenme düzeyi arttıkça çocuklardaki zorbacı davranışlar da artmaktadır. Araştırmamız düzensiz bir ev içerisinde yetişen çocuğun zorbacı davranışları daha çok gösterebileceğini destekler niteliktedir.

GSDASDÖ’de yer alan ekonomik sorunlarla ilgili alt ölçek incelendiğinde ailenin ekonomik sorunlarının çocuk üzerinde etkili olduğu ve rahatsızlık oluşturduğu söylenebilir. Ortalamalara bakıldığında ekonomik sorunlardan etkilenme düzeyi en fazla yüksek zorbacı puana sahip çocuklardadır. Bir başka deyişle ekonomik sorunlardan etkilenme düzeyi arttıkça çocuklardaki zorbacı davranışlar da artmaktadır. Böylece ekonomik sorun yaşayan ailelerin çocuklarında zorbacı davranışların daha çok görülebileceği söylenebilir. Zorbacı öğrenciler incelenirken, ailenin ekonomik durumu, eğitim seviyeleri de dikkate alınmıştır. Mellor (2002) zorbalık eden kişiler hemen hemen bütün sosyal sınıflardan ailesi olanlardan geldiğini, ailesi işçi olan çocukların zorbalığa başvurma olasılığı daha fazla olmasına karşın ailesi profesyonel ve yönetimsel işe sahip olanlar hemen hemen hiç zorbalığa başvurmadığını araştırmasında sunmuştur. Fakat Pişkin (2003) kurban öğrencilerin oranının sosyo-ekonomik düzey açısından farklılaşmadığını, zorba öğrencilerin ise en fazla üst sosyo-ekonomik düzey’de olduğunu, zorba-kurban öğrencilerin ise en fazla alt sosyo-ekonomik düzey’de olduklarını belirtmektedir. Bizim araştırmamızın bulguları ise, aile içinde yaşanan ekonomik sorunların çocuktaki zorbacı davranışlar üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Fakat bu bulgular ailenin meslek alanlarıyla ilgili bilgi vermemektedir sadece aile içerisinde yaşanan ekonomik sorunlara yöneliktir. Ailenin meslek durumuna yönelik bulgular bölümünde bu alanla ilgili yapılan araştırmalar daha geniş tartışılmaktadır. Ayrıca sosyo-ekonomik koşullarda gözlenen değişimin farklı kültürler, yaşam bölgeleri ve toplumsal bütünlük içinde ne tür davranış değişimleri getirebileceği ayrı karşılaştırmalı araştırmalarla anlaşılabilir.

GSDASDÖ’de yer alan, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar alt ölçeği incelendiğinde zorbacı çocukların ev ortamındaki ilişkilerdeki sınırsızlıktan rahatsız olduğu söylenebilir. Ortalamalara bakıldığında İlişkilerde sınırsızlık ve istismardan etkilenme düzeyi en fazla yüksek zorbacı puana sahip çocuklardadır. Bir başka deyişle ilişkilerde sınırsızlık ve istismardan etkilenme düzeyi arttıkça çocuklardaki zorbacı davranışlar da artmaktadır. Fakat ölçekten çıkartılan, cinsiyet ve istismarı içeren soruların büyük çoğunluğun bu bölümü oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle aile içi istismar ve ilişkilerdeki sınırsızlıkla ilgili çocuklardan yeterli bilgi alınmadığı söylenebilir.

GSDASDÖ’ de yer alan sağlık ve sosyal sorunlarını kapsayan yedi soru vardır. Bu alt ölçekteki bulgular incelendiğinde aile içindeki sağlık ve sosyal sorunların çocukları olumsuz etkilediği söylenebilir. Ortalamalara bakıldığında sağlık ve sosyal sorunlardan etkilenme düzeyi en fazla orta zorbacı puana sahip çocuklardadır. 7. ve 8. sınıflardaki zorbacı davranışlara sahip çocuklara göre alt ölçekler arasındaki farklılığa genel olarak bakıldığında, 8. sınıflardaki zorbacı çocukların anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluktan, İlişkilerde duyarsızlıktan, otoriter ve baskıcı tutumdan, ev ortamındaki düzensizlikten, ekonomik sorunlardan 7.sınıf zorbacı öğrencilerine göre daha çok etkilendiği görülmektedir. Ailelerin fiziki yaşam koşulları, ekonomik şartları ve diğer demografik unsurların (Wang ve diğ., 2012) tercih edilen disiplin sağlama yöntemlerinin şiddet içerip içermediğinin (Zottis ve diğ., 2014) ailenin okulun değer ve uygulamalarını önemseme ve uygun davranma eğilimlerinin (Papanikolau ve diğ., 2011) öğrencilerin sergileyecekleri zorbalık davranışları üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına benzer olacak şekilde saldırganlık ve şiddet eğilimleri anne ve babanın demokratik ve koruyucu olma tutumlarına bağlı kalarak olumlu yönde farklılaştırmaktadır (Dikmen ve diğ., 2011). Zorba ve kurban öğrencilerin ailelerinde okul içinde olumlu tutuma sahip öğrencilerin ailelere oranla problem çözme, iletişim, ebeveyn rolleri, duygusal tepki, ilgi, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlarda daha olumsuz tutumların gözlemlendiği bulunmuştur (Önder ve Yurtal, 2008). Zorbalık ve şiddete başvuran ergenlerin ailelerinin diğer ergenlerin ailelerine göre duygusal

tepki verme ve anlama konusunda daha düşük beceriler sergilediği bulunmuştur (Connally ve O'moore' 2003).

Seals (2002), yaptıkları araştırma bulgularına göre zorbacı davranışlar sınıf seviyesi yükseldikçe artmaktadır. 6. sınıflara göre 7. ve 8. sınıflarda zorbacı davranışlar daha çok yaygın görülmektedir ve fiziksel zorbalık azalırken sözsel zorbalığın arttığı gözlenmiştir. Mevcut araştırma bulgularımıza bakıldığında 8.sınıftaki çocukların, 7.sınıftaki çocuklara göre ailevi sorunlardan daha çok etkilendiği görülmüştür ve bu etkinin zorbacı davranış göstermede etkili olabileceği söylenebilir. Erken ergenlik döneminde çocukların birçoğunun saldırganlığa yöneldiği bilinmektedir. Çevresel ve toplumsal faktörler sonucu kimlik başarısızlığı bu dönemde çocuklarda aşağılık duygusu yaratır ki bu da çeşitli uyumsuz davranışlara sebep olabilmektedir. Çocukların birçoğu bu dönemde kendini güvende hissetmez ve kendisinin ne kadar güçlü olduğunu bir şekilde ispatlamak istemektedirler. Bazı çocuklar okulda elde ettiği başarıyla, bazıları da diğer çocuklara karşı gösterdiği zorbacı davranışlarıyla kendisini ifade etmeyi seçebilmektedir. Bir şekilde çocuk tarafından kullanılan bu zorbacı davranışların birçoğu, çocuğun ilerleyen yaşamında ortadan kalkmamakta hatta kişiliğine yerleşmektedir. Sosyal öğrenme açısından bakılırsa, çocuk zorbalığa tanıklık ederse bile zorbalığı öğrenebilmektedir.

“Dost okul dost aile” eğitim programının ilkökul çocuklarının ürettiği ve maruz kaldığı zorbacı davranışları azaltmak üzerinde etkili olduğu ve aileye müdahalenin anlamlı düzeyde pozitif gelişim sağladığı ortaya konmuştur (Cross ve diğ., 2012). Aynı zamanda önleyici anlamda çocukların zorbalığa karşı gösterebilecekleri direnç içerecek davranışların ailelerin özellikleri ve tutumları ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Sapouna ve Wolke, 2013).

Öneriler

- Zorbacı davranışlarla ilgili yapılan çalışmalar, zorbalığın alanları ve cinsiyetle ilişkisi, okul içinde nerelerde görüldüğüne yönelik incelemeleri içermektedir. Zorbacı davranışların kaynağının incelenmesine yönelik araştırmalar artırılmalıdır.

- Zorbalık üzerinde aile ve çevrenin etkileşimsel bir model içerisinde bireyden aile ve daha dışa doğru eko-sistem içinde kurallar ve değerlere bağlamında kuşatıcı bir çerçevede modellenerek ele alınması önerilebilir.

- Araştırmanın takip bulguları şiddet eğiliminin devam ederek yıllar içinde arttığını ve öğrencilerin üst okullara bu problemle birlikte gittiklerini gösterir niteliktedir. Bu bulgu diğer taraftan Milli Eğitim Bakanlığı ve okul psiko-sosyal şiddet eylem planlarının uygulamada henüz bir iyileşme sağlayamadığı ya da uygulamaların konunun olumsuz gelişiminden daha az etkili olduğunu gösterir niteliktedir. Bu konudaki planlamalar gözden geçirilebilir.

- Bundan sonraki araştırmaların mevcut aile profilini farklı nedenler bağlamında analiz edebilecek değişkenliklerin katkısı ile ve öğrencilerin aile dışı yaşam koşulları, etkileşim-iletişim kalıpları, basın yayın teknoloji yönelimi ve mizaç/kişilik bağlamında daha geniş örneklem grupları ile inceleyebilmesi önemli görülmektedir.

- Okul sistemlerinin ve çocukların kişisel/akademik gelişiminden sorumlu alan çalışanlarının okullarda zorbalık olarak tanımlanan öğrencilerin tanımlamada kurban-zorba ayrımı çok dikkatli yapılmalıdır. Zorbalık öğrencilerin bu davranışlarının kaynaklarını araştırırken öncelikle çocuğun aile ilişkileri üzerinde durulması gerekmektedir.

- Okul içinde sözel ya da fiziksel zorbalık yapan çocukları okul idaresi, okul psikolojik danışmanı aracılığıyla kendilerini ifade edebilecekleri psiko-sosyal ortamlar oluşturmalarına aracılık edilmelidir.

- Yapılacak yeni araştırmaların zorbalık tür ve düzeylerini farklı ölçümlerle incelemesi, aile tutumlarını ailelerin yapısal özellikleri ile ilişkilendirilerek zorbalığı açıklamaya çalışması önerilebilir.

Kaynaklar

Batsche, G.M. & Knoff, H.M. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23(2), 165-174.

- Besag, V. (1989). Bullies And Victims In Schools. from <http://youthviolence.edschool.virginia.edu/bullying/what-is-bullying.html>.
- Connally, I. & O'moore, M. (2003). Personality and family relation children who bully, *Personality and Individual Differences*, 35(3), 559-567.
- Cross, D., (2012). The friendly schools Friendly families programme: Three-year bullying outcomes in primary school children, *International Journal of Educational Research*, 53, 394-406.
- Doğan, A. (2010). Ecological systems model as a framework for bullying, *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 17(3), 149-163.
- Dikmen, M., Ada, Ş. & Alver, B. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin saldırganlık özellikleri, *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 10(2), 927-944.
- Dölek, N. (2000). Öğrencilerde zorbaca davranışlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Dergisi*, 1, 26-28.
- Egan, P. Does Bullying Really Do Children Any Harm <Http://www.educationuisaedu.av/bullying>. 26.11.2002 tarihinde erişilmiştir.
- Espelage, D. Bullies Are Also Victims Much More Than Thought” <http://www.apa.org> 26.11.2002 tarihinde erişilmiştir.
- Genç, G. & Aksu, M.B. (2010). Genel lise öğrencilerinin zorba-kurban davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 413-448.
- Hong, J.S. & Espelage, D.L. (2012). A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis, *Aggression and Violent Behavior*, 17, 311-322.
- Jaeger, E.L. (2002). *A Comparison of student-reported incidents and teachers' perceptions of bullying behaviors at the middle school level*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Idaho, Moscow.
- Jaffe, P., Wolfe, P. & Wilson, S. (1990). *Children of battered woman*. Newbury Park CA: Sage.

- Lorber, R., Felton, D.K. & Reid, J.B. (1984). A social learning approach to the reduction of coercive processes in child abusive families: A molecular analysis. *Advances in Behaviour Research & Therapy*(6), 1. 174-186.
- McGannon-Kollman, M.L. (2002). *Middle school students' sense of belonging and its relationship to their level of social skills and other predictor variables.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), The University of Connecticut.
- Mellor, A. "Bullying in Scottish Secondary Schools" <http://www.cleo.net.uk>, 26.11.2012 tarihinde erişilmiştir.
- Meyer-Adams, N. (2002). *An investigation of the predictive effects of bullying behaviors and the psychosocial environment of schools on behaviors of middle school students.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), The University of Tennessee, Tennessee.
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the school: Bullies and whipping boys* New York Wiley.
- Olweus, D. (1995). *Bullying at school: What we know and what we can do.* Oxford, UK: Blackwell.
- Önder, F.C. & Yurtal, F. (2008). Zorba kurban ve olumlu özellikler taşıyan ergenlerin aile özelliklerinin incelenmesi, *KUYEB*, 8(3), 821-833.
- Totan, T. & Yöndem, D. Z. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri ile incelenmesi, *Ege Üniv. Eğitim Fak. Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Papanikolaou, M. ve diğ. (2011). Bullying at school: The role of family, *Procedia Social Behaviour and Science*, 29, 433-442.
- Perry, D. G., Kusel, S. J., & Perry, L. C. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental Psychology*, 24(6), 807-814.
- Pişkin, M. (2003). *Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı*, VII.Ulusal PDR Kongresi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Rosental, L. What you can do stamp bullying" <http://www.greatschools.net> 26.11.2012 tarihinde erişilmiştir.
- Ross, D.M. (1996). *Childhood bullying and teasing: What school personnel, other professionals, and parents can do.* Alexandria, Va: American Counseling Association.

- Ross, D. M. School Safety I Research I NEA Resources Parents' Role in Bullying Prevention and Intervention. <http://www.nea.org>, 26.11.2012 tarihinde erişilmiştir.
- Sarpkaya, P. (2007). Yönetici öğretmen öğrenci ve velilere göre resmi liselerdeki öğrenci disiplin sorunlarının nedenleri, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 110-143.
- Schwartz, D. & Proctor, L.J. (2000). Community violence exposure and children's social adjustment in the school peer group: the mediating roles of emotion regulation and social cognition, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(4), 670-683.
- Seals, D.L. (2002). *An investigation of the perceptions of bullying and victimization among students in grades 7 and 8: Prevalence; relationship to gender, grade level, ethnicity; and self-esteem and depression.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Delta State University, Mississippi.
- Selçuk, Z. & Güner, N. (2000). *Sınıf içi rehberlik uygulamaları.* Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Smith, P.K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.
- Sourander, A., Helstelä, L., Helenius, H. & Piha, J. (2000). Persistence of bullying from childhood to adolescence—a longitudinal 8-year follow-up study. *Child Abuse & Neglect*, 24(7), 873-881.
- Sapouna, M. & Wolke, D. (2013). Resilience to bullying victimizations: The role of individual, family and peer characteristics, *Child Abuse & Neglect*, 37, 997-1006.
- Title, B.B. (1999). *Bully / victim conflict – An overview for educators.* Minneapolis: Johnson Institute-QUS Inc.
- Ttofi, M.M., Farrington, D.P. & Lösel, F. (2012). School bullying as a predictors of violence later in life: A systematic review and meta-analysis of prospective longitudinal studies, *Aggression and Violent Behavior*, 17, 405-415.
- Tuğrul, C. (1996). Gençlik dönemi aile sorunlarını değerlendirme ölçeği: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11, 25-43.

- Wang, J., Iannotti, R.J. & Luk, J. W. (2012). Patterns of adolescent bullying behaviours: Physical, verbal, exclusion, rumor, and cyber, *Journal of Social Psychology, 50*,521-534.
- Willoughby, W.E. (2002). *Bullying among Texas Hispanic ninth-grade students*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Stephen F. Austin State University, Texas.
- Zotiss, G.A.H. ve diğ., (2014). Associations between child disciplinary practices and bullying behavior adolescents, *Journal de Pediatria*, DOI, 10.1016/j.ped.2013.12.009.

Analysis of Psycho-Social Causality of Bullying in the Context of Family Problems**

Mücella Şimşek¹ and Mehmet Palancı^{2,†}

¹MEB Anne Şefkati Private Educational Institution, Turkey

²Karadeniz Technical University, Turkey

Received: 09.04.2014 - Revised: 27.05.2014 - Accepted: 31.05.2014

Summary

Problem Statement: It is significant to research the relations between bullying that is seen in schools and family attitudes, which are accepted to be significant causes of this behavior. The research variables in the study that can be modeled include family attitudes and family behaviors. It is known that especially in the later stages of secondary school, as adolescence period starts and independent personal attempt capacity develops, bullying can be caused by different variables. In this context, it is significant to analyze secondary school students' bullying, which can become systematic, before starting high school education; it is also crucial to make this analysis in the context of family on the basis of potential causes.

Purpose of the Study: Purpose of this research is to analyze family problems in terms of research variables of 7th and 8th grade students' bullying, the context of authoritarian and dominant attitude in family, insensitivity and inconsistency in relations, inconsistency in mother-father relations, limitedness in social activities, disorder in the home environment, economic problems, indefiniteness in relations, abuse, health and social problems.

Method(s): This study is based on descriptive method. 650 students, at 7th and 8th grades in Trabzon city center were included in this study. The students were determined to make bullying or they had tendency to have such behaviors according to the observations of classroom counselor. At the end of evaluations, 240 of these 7th and 8th grade students were placed in Research

†Corresponding author: Phone: +90 462 2482305, Fax: +90 462 2487344, E-mail: mpalanci@ktu.edu.tr

**A portion of the data of this study, accepted by the Graduate School of Social Sciences Master's Thesis in KTU, was prepared from the same title.

ISSN: 2146-7811, ©2014

Group I. Research Group II included 117 students and they were chosen from the schools of students in Group I; these students were chosen 3 years after in order to see the change in tendencies. The study was carried out with a total of 357 students; 102 female students and 255 male students participated in the study. 142 students were in 7th grade while 215 students were in 8th grade. It was significant to have students who were all at the same age level. Students who were 12 months older or younger than their classmates weren't included in the research sample. Data collection tools: *Who is he/she? Scale, personal information form and Youth family problems evaluation scale.*

Findings and Discussions: Below mentioned results are obtained based on the findings after analyzing 7th and 8th students' bullying behaviors in terms of family problems. It is determined that authoritarian and oppressive attitudes of families towards children, the family's indifference, ignoring problems, inconsistent behaviors of family members, inconsistent mother-father relations, health problems in family, negative relations between family and social environment, disorder in home environment and limiting the child's social life affect students' bullying. When the results of the study are analyzed, it is understood that tyrannous behaviors scores increase in parallel with the increase in oppressive and authoritarian family attitudes. It is seen that secondary school students, who have high tyrannous behaviors scores among groups, are affected more from family's authoritarian and oppressive attitude when compared to other groups.

Conclusion and Recommendations: It is believed that it is significant to use different variables which can analyze present family profile in the context of different causalities, and to make wider analysis on wider sample groups in the contexts of students' life conditions apart from their family, interaction-communication models, press and technology tendency and temperament/personality. Workers in the field who are responsible for the developments in school systems and personal/academic developments should discriminate victim/bully in schools very carefully. While researching the resources of students' bullying behaviors, it is significant to firstly focus on their family relations. As it is known that tyrannous behaviors are mostly seen in students who cannot prove himself/herself at home, it should be known that tyrant students should have environments at school in which they can express themselves. On the other hand, when it is thought that victims are always in the background when compared to tyrannous students, it can be said that studies on family and personality features should be carried out.

Keywords: Bullying Behavior, Peer Abuse, Violence, Family Problems